



ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 79 (16537)

2002 чылдың
ИЮЛЬ 13,
суббота

Ат салган шагы 23.30
Садар өртгээ 4 рубль.

Делгелге

«МООЛ, ООҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ, ЕЗУ-ЧАҢЧЫЛДАРЫ»

Кызыл хоорайда Моолдун Консул төлээ чери Моолдун национал байырлалыга турскаадып, «Моол, ооң найысылалы болгаш езу-чаңчылдары» деп фото-чурук делгелгезин Улусчу чогаадылга бажыңыга июль 10-да ажыткан.

Ук делгелге ийи кезектиг. Бирээзи, Моолдун найысылалы Улан-Батор хоорайның дугайында тырттырган өннүг чуруктар, өскези Моолдун чоннарының национал идик-хевиниң (Монгол хувцас) дугайында өннүг будуктар-биле чураан чуруктар.

Чуруктардан көөрге, моолдарның кедер национал идик-хевиниң төөгүзү байлак. Агаар-бойдустун өскерилгезиниң аайы-биле моолдарның сезон аайы-биле кедер идик-хеви мындыг: чайын «Төрлег», күзүн «Хувэнтэй дээл», кыжын «Цагаан нэхий дээл». Ук делгелгеден Моолда хөй аңгы национал бөлүктөр чурттап турарын билдим. Ында

(Уланчызы 2-ги арында).



ТР-ниң Улут Хуралының Төлээлекчилер палатазының бирги организаастаг хуралы КОЛ АЙТЫРЫГЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Тыва Республиканың Улут Хуралының Төлээлекчилер палатазының хүндүлүг депутаттары!

Улут Хуралдың депутаттары кылдыр силерни бүгү чоннун соңгааны-биле сеткилим ханызындан байыр чедириш-кинимни хүлээп ап көрүңер!

Силер соңгукчуларның, бүгү чоннун салым-хуузу шийтпирлээр эрге-чагырганың ындыг чадазынче соңгуттурган силер, силер — хүндүлүг болгаш хары-салгалыг хүлээлгелерниң эдилекчилери силер. Ам соңгукчуларның эрге-ажыктары силерниң шынчы, төлептиг, угаан-бодал болгаш кижизиг чорууңардан, боттарыңарның бүзүредикчилеринерге кайы хире бараан болур күзелерден болгаш боттарыңарның хууда эрге-ажыктарыңарны болгаш идээргээр чорукту мурнатпайн, кол-ла сорулгага боттарыңарның бодалдарыңарны кайы хире бээринерден хөй-ле чергези-биле хамааржыр.

Чаа ажыл-чорудулгага чедишкениң ажыл-чорудулганы, соңгулда мурнунун программанын чедишкениң боттандырынын, бажыг кадыкшылды, аас-кежиин болгаш чаагай кежик-чолду бо турскаалдыг хүнде силер бүгүдөгө күзедим!

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылгага эки күзээш-киннер-биле,

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының
Күрүне Думазының депутады Чылгычы Чимит-
Доржуевич ОНДАР.

Кызыл хоорай. 2002 чылдың июль 12.

Июль 12 — Тыва Республиканың политиктиг амьдыралыга база бир төөгүлүг ужур-уткалыг хүннериниң бирээзи болган. Ол хүн Тыва Республиканың Улут Хуралының Төлээлекчилер палатазының бирги организаастыг хуралы болуп эрткен.

Хуралдың ажылдаар регламентин (чурумун) езугаар Улут Хуралдың Төлээлекчилер палатазының депутаттары Төлээлекчилер палатазының даргазын соңгуп алгыже, ону түр када башкарып эрттиреринге улуг назылыг, хоочун депутат Дандар-оол Көк-Хунаевич Ооржакты ук хүлээлгени күүседир-биле бадылап алган.

Хуралга Төлээлекчилер палатазынче соңгудуп алган 106 депутаттан 100 кижиге киришкен. Түр регламентиниң 3 чүүлүн езугаар депутаттарның үштүң ийизинден эвээш эвес кези бар болза, кворум саны четчир деп санаар. Ынчангаш Төлээлекчилер палатазының бирги хуралы бодунун ажылын эгелээн.

Төлээлекчилер палатазының бирги хуралын Тыва Республиканың төп соңгулда комиссиязының даргазы Шолбан Чыргал-оолович Монгуш ажыткан. Ол бодунун чугаазына Тыва Республиканың Улут Хуралының Төлээлекчилер болгаш Хоойлужудулга палатазының депутаттарының июнь айда болуп эрткилээн соңгулдаларының кажангызындан-даа артык нарын байдалга болганын бодунун илеткелинге мынчаар чугаалаан:

— Эрткен соңгулдалар республика девискээринге чурум үрээшкенин эрткен. Соң-

гулдалар үезинде илерээн чурум үрээшкени дээш 4 кеземче херээн оттурган. Ындыг-даа болза, чурум үрээшкени хөлүн эрте берген деп база болбас. Республика девискээринге соңгулдалар эрткен. Ынчангаш ТР-ниң Төп соңгулда комиссиязы республиканың эрге-чагырга органнарына, ылангыя девискээр соңгулда комиссияларына соңгулдаларны эки эрттиргени дээш өөрүп четтиргени илередип турар.

Улут Хуралдың Төлээлекчилер палатазының даргазының хүлээлгезин түр күүседип турар Дандар-оол Көк-Хунаевич Ооржак дараазында сөстү Тыва Республиканың Чазак Даргазы Шериг-оол Дизижикович Ооржакка берген. Чазак Даргазы бодунун чугаазына Тыва Республиканың хүлээп алганы чаа Конституциязын Россия Федерациязының Конституциязынга дүүштүр өскерилгелерни, чаартылгаларны кирип тургаш, хүлээп алган болгай. РФ-тиң президент эрге-чагырганың девискээрлерге хамаарылгазы чоок болзун дээш хоойлу езугаар ынчаар чоруткан. Чаа Конституция езугаар Тыва Республиканың ийи палаталыг Улут Хуралының депутаттарын чон хөй кордакчыларның аразындан шилип тургаш, бадылаан. Болуп эрткен соңгулдаларга, ылангыя март 17-де Чазак Даргазының соңгулдаларына хөй санныг политтехнологтарның киржилгези-биле чурум үрээшкени турган. Ынчанмыже шын тиилеп үнген деп, Ш.Д. Ооржак чугаазына демделгезин.

Удавас, октябрь 13-те, — болур Кызыл хоорайның чагырга даргазының соңгулдаларының дугайында болгаш федералдыг эрге-чагыргадан хамаарышпас чамдык чүүлдерниң Россияның политиктиг ареназында көстүп кээп турарын РФ-тиң Президентиниң соңгулдаларына белеткел эгелей бергениниң дугайында Чазак Даргазы чугаалаан.

(Тыва Республиканың Чазак Даргазының, Шериг-оол Дизижикович Ооржактың, Улут Хуралдың Төлээлекчилер палатазының бирги организаастыг хуралына чугаазын дараазында «Шын» солунунун номеринге долзу-биле парлаар).

Тыва Республиканың Чазак Даргазының чугаазының соонда, депутаттар хүн чурумунда кирген айтырыгларны сайгарган. Аңаа депутаттар Төлээлекчилер палатазының структуразын, секретариатты, бадылаашкын санаар соңгулда комиссиязын болгаш Төлээлекчилер палатазының даргазын ажык база чажыт бадылаашкын-биле соңгуп алган.

Төлээлекчилер палатазының даргазының албан-дужаалына ажылдаарын үш депутат илереткен. Уш удаа бадылаашкынның соонда, Төлээлекчилер палатазының даргазына Дандар-оол Көк-Хунаевич Ооржак дээш 79 кижиге бадылаан. Арткан кандидаттар бадылаашкынның чогуур санын албаан. Ынчангаш, Улут Хуралдың Төлээлекчилер палатазының даргазына Дандар-оол Ооржак соңгуктан.

Игорь ДАМДАК.

ГАРАНТ-СЕРВИС Кызылда болгаш девискээрин өске-даа хоорайларында ажылдап турар

ГАРАНТ эрге-хоойлу системазын садып турар
Система-биле ажылдаарына өөредип турар
Информацияның системалыг чаартылгазын кылып турар
Клиентини вирустан камгалап турар

ГАРАНТ - шапкыны-биле хөгжүп турар компания

www.garants.ru
телефону: (394-22) 1-20-44
Кызыл хоорай, Чүлдүм, 40а, офис 414

КӨДЭЭНИН ХӨӨННЕРИ

Мөңгүн-Тайганын Тоолайлыкта

БАЙ-ШЫЫРАК ИЕ

Бурунгунун мурнунда, эртегинин эртезинден бээр айт-шары-биле көжер онзагай хонаш-турлагларга барып четтивис. Бөгүндө база сарлык шарызы-биле ында аалдар көжер. Тус черниң чайлаглары кадыр одуругларда, чалым-хаяларда. Бедиктерде чаштып чыдар мал одар-белчири аян-чорукчуларга, туристерге таарымчалыг. Бир эвес ырактан келир аян-чорукчуларга бараан болур болза, Тоолайлыкта бажын ажыр байып болур.

Мал ээзи чуртташтарыыс төрүмелинден хүндүлээчел бүдүштүг. Оруктуг-Арт аксында хонаш-турлагның херээжен улуг ээзи Кара Павловна Бады-Очурук езу-чаңчылдың бадыткакчызы. Кодан-девискээри арыг-силиг, ал-боду ырактан келгеннерге көрүштүг дурт-сынныг, чагай аян-шинчилиг чорду. Ол баш удур билгензиг, бисти даштыгаа уткуп алды.

чок аппаратан. Мал ажылы чымшытыг. Улуг назылыгларның орнун солуур аныктарны малга ижиктиреринге хей күжениг херек. Элээн каш аныктар Мугур-Аксундан келген. Оларның ада-өгбелери малчын уктуг. Ынчалза-даа амгы салгал малга дарый ижикпес-тир. Мал аразынга өскөннөриң бир кези Кзылче, өске черлерге чоруткан. Олар найысылал, ооң чоогу черлерде доктааган. Ам канчаар, кижиле төлү каа-даа чоруур. Мээң кыштаамда кады-кожам анык өгбүле немешкен. Олар дээрге Елена, Уланов Кара-оолдар-дыр. Оол күдээ болуп келгеш, аалоранның ээзи болу берди – дээш, ол улаштырды. – Елена өскүс кыс. Кайызы-даа амыдырал-чуртталгазын мал ажылы-биле шуудайып алдылар. Мал кымны-даа өрү көдүрер – деп, ол тайлыбырлады.

Ай санында рубль-биле төлевир Тоолайлыкта амдызында кайын болдунар. Натура-биле

санажылга белең үзүктөлбөй турар. Ол дээрге далган, аш-чем аймаа, өске-даа бирги херегелдин продуктулары. Малдың боду база ажыктыг. Ол ээлеринге ак чемин хайырлаар. Эртеңи саалда үезиниң чамдык **чуруктары** Василий Балчий-оол тырттырып алды: Еленаның сарлык саап олары; эдирип саарынга өөренген бызаа челеге шуут чаажыгып калган. Чүткүүрүн-даа кызылпайн турар. Ынчалза-даа ооң дылы-биле думчуун чылгап, челеден салыптарын манап турарын чаптап көрдүм. Хоочун малчын сарлык эдирип саары-биле бызааны ийи холу-биле



тудуп тур; бир холу кудурукта, өскези багыг моюнда. **Бызаага ээниң элтиин, ээ-хайыралыгын чурукта көргүскен.**

Мен аалдың кол ээзи-биле чугаалажып орумда, чап-чаа таньжып алганы малчын оолдар-биле фотокорреспондент **Василий Балчий-оол** чүк чүдүрер сарлык шарызын **чурукка тырттырып алган**. Ыңгыржакка топпак ийи ыяшты чүдүрүптөргө, сарлык шимчеш-даа диведи. **ЧУРУКТА: чүктүг сарлык.** Чааш, өөренгени база хөлчөк чорду.

Иениң бай-шыыраа малында, күш-ажылга белеткеп алганы кожа-хелбээлеринде болгаш чер-черде ажы-төлүндө.

— Салбакайым, олум Василий Кызылда. Өөредилгеге салымныг олум Сергей. Ол дээди өөредилге чериниң үстүкү курузунуң студентизи. Сөөлгү курстарын Москва хоорайга доозарын башкылары сүмелзэн. Акша-хөреңги талазы-биле белеткепге малын үндүрер бодап, чоокта бир катап келген. Дузалаар апаар – деп, ол чугаалады.

Мал магана-биле ие кижиле байда ажы-төлгө ажыктыг деп бодал сеткилимге чырып артып калчык.

Драпчор ОКСУР.

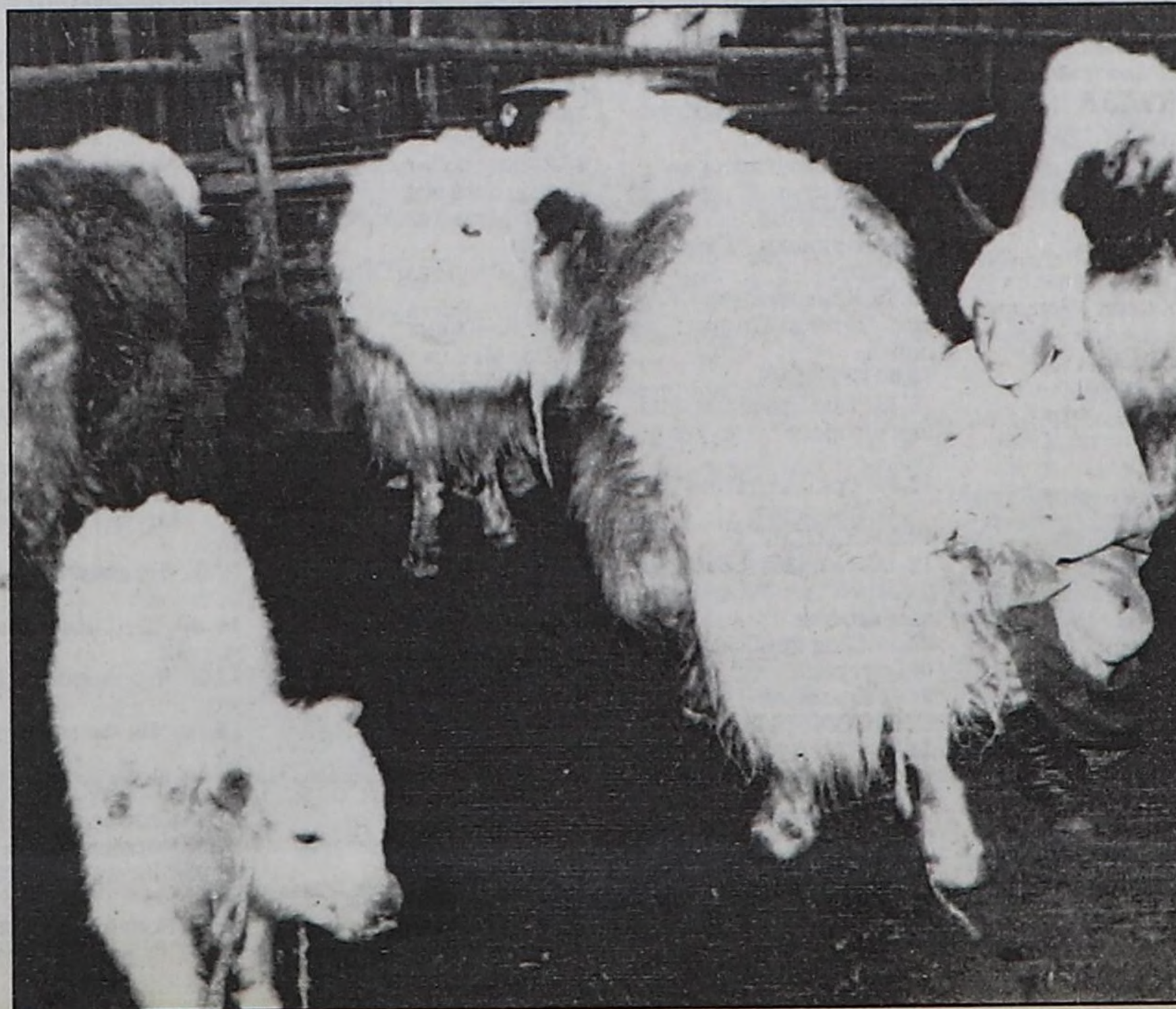


— Ызырарын баглаар чоор – дээш, ыттарының бирээзин чыдынынче чедирип, баглап кагды.

Шээр мал кажазын 500 баш башка өйлей туткан, кур-кажаада бир кодан сарлык дыш ап чыдыр. Эртеңиниң 4 шак үези турган чүве. Бажыңче кире бээривиске, домбуда сүттүг шай, деспиде аш-чем, далган-тараа, ак чем бистиң чедип келгенивисти манаанзыг-даа. Ол дээрге мал ээзиниң хонуктуң кайы-даа шагында аалчыларны хүлээп алырынга белеңи-дир.

Назыны улгады-даа берген болза, шимченгири, тудунгуру сүргей. Көшкүн амыдырал – спорт база катап спорт-тур, харын-даа туризм болгаш альпинизм-биле төрөлдешкек. Сүт-саан, ак чем элбек. Мал соондан тургузур кылаштап алгаштың келирге, бажында сүүзүннүг аш-чем белең турар. Ынчангаш кадыкшыл быжыг, сагыш-сеткил чырык. Бажыңга кирип келиривиске, дең чырык хып турду. Эртеңи саалда эгелегичеге 1,5 шак дургузунда хоочуннун мал бажын өстүрер, хонаш-турлагларны ээн арттырбас дугайында чугаазын дыңнадыыс.

—Өөм эр ээзи хей чылдарда мал бригадазын башкарып келди. Ол-ла ажылынга дыш чок чоруп тургаш, хан базыышкынындан



КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

АЖЫКТЫГ ДЭЭРЗИН БИЛЕ БЕРГЕН

Бо чылын Ак-Туруг суурда 104 өг-бүле тараа тараан. Эрткен чылын чүгле 38 өг-бүле турган болза, ам барык 3 катап көвүдзэн. Чон азырадыкчы хөөндөн үнүп, тараа, ногаа, картофель аймаан тарып алыры ажыктыг дээрзин биле берген.

АЖЫЛ ЧОКТАР АНАА ОРБАС

Ажыл чоктарга хамааржыр 160-170 хире кижилер-биле ажылды суму чагыргазы үргүлчү чорудуп турар. Суур чагайжыдылгазыңа киришкеш, Кара-Суг аржаанының девискээрин аштап, арыглап, бажың-балгадын септеп, оруктарын дескилеп кааннар. Чоокта чаа суурда Сувак аттыг стадионнун сандайларың эде-хере кылып септээнер.

Чон хуу ажыл-агыйын кылып, мал-маганын өстүрүп ажылдап турарлар. Удавас мал чеми белеткээр үе келир, кат, тоорук быжа бээрге, база-ла анаа олурбастар.

Борбак ХӨЛЧҮК.

СЕЗОН АЖЫЛДАРЫНЧЕ УГЛАНДЫРГАН

Июль 11-де Тес-Хем кожуун чагыргазының коллегия хуралы болган. Аңаа электри болгаш чылыг энергиязынга өрелер дугайын албан черлери-биле чугаалажып, кол кичээңгейни мал чеминиң белеткелинче угландырган.

СҮТ-ХӨЛГЕ БАРЫП МАРГЫЖАРЛАР

Бо хүннерде Сүт-Хөлге кожуун чагыргаларының даргалары чыгып, яңзы-бүрү спортчу оюннарга боттарының күжүн шенежирлер. Сүт-хөлчүлөр даргаларыыс чүгле сонгулдаларга эвес, спортчу маргылдааларга база күштүг-дүр дээрзин көөрлер.

ИЙИ ЧАДАГА ЭРТЕР

Республиканың уран чүүлдүн болгаш улусчу чогаалдыганың эртем-методиктиг төвүнүң ажылдакчылары яңзы-бүрү көрүлдө-мөөрейлерни республиканың бот-тывыңгыр уран чүүлдүн киржикчилериниң аразыңа эрттиреринден аңгыда, культура албан черлериниң аразыңа «Эң эки ажылдыг культура албан чери» деп мөөрейни ийи чадага эрттирип турар.

— Бирги чада сентябрь бирге чедир болур, ийги чадаже киржилгезиниң дугайында чагылгарны сентябрь 15-тен октябрь 1-ге чедир хүлээп алып бис—деп, Нелли Сүге-Маадыровна Күдөк дыңнатты.

Айлаң ДАРЖАА.

